

ספק טומאה ברשות הרבים וברשות היחיד

א. מקור הדין

בהכרעת ספקות בטומאה קיים כלל ברזל: ספק טומאה ברשות הרבים טהור, וברשות היחיד טמא (ע"י טהרות ה:א, ו:א). ישנם מקורות שונים לדין זה: הגמרא (חולין ט:; נדה ג:, עבודה זרה לז:) לומדת את הדין של ספק טומאה ברשות היחיד מסוטה כיוון שהסוטה אסורה לבעלה בתורת וודאי, למרות הספק אם אכן זינתה, וכמובן היא מסתרת דוקא ברה"י. בעלי התוספות (חולין ט: ד"ה התם הלכתא, נדה ב. ד"ה מעת לעת) מבינים שמקור זה לומדים גם את הקולא ברה"ר, ולא רק את החומרא ברה"י. אמנם, התוס' בסוטה (כח: ד"ה מכאן) סוברים שהקולא ברשות הרבים מתבססת כל כולה על חזקת טהרה, שכן "איצטריך הלכתא להעמיד ספק טומאה ברשות הרבים אחזקתיה, דלא מחתינן ליה טומאה מספק". לפי זה, אין דין עצמאי של 'ספק טומאה ברה"ר טהור'. בתוספתא, וכך גם בירושלמי בסוטה (א:ב), ישנה התייחסות נרחבת לשאלת המקור:

שאלו את בן זומא: מפני מה ספק רשות היחיד טמא? אמר להם: סוטה, מה היא לבעלה – ודאי או ספק? אמרו לו: ספק. אמר להן: מצינו שהיא אסורה לבעלה, ומכאן אתה דן לשרץ. מה כאן רשות היחיד אף להלן רשות היחיד, מה כאן שיש בו דעת לשאול אף להלן דבר שיש בו דעת לשאול. מכאן אמרו דבר שיש בו דעת לשאול ברשות היחיד ספיקו טמא, ברשות הרבים ספקו טהור.

ומפני מה ספק רשות הרבים טהור? אמר להן: מצינו שהצבור עושה את הפסח בטומאה בזמן שרובן טמאין, ואם טומאה ודאית התרוה לצבור קל וחומר לספק טמאה! רבן שמעון בן גמליאל אומר: מפני מה ספק רשות היחיד טמא וספק רשות הרבים טהור? מפני שאיפשר לשאול ליחיד ואי אפשר לשאול לרבים.

(תוספתא טהרות ו: יז)

התוספתא¹ מנמקת את הקולא בספק טומאה ברשות הרבים בכך שמקילים להתיר הקרבת קרבן פסח בטומאת רבים, אפילו כשנטמאו בתורת וודאי. הרמב"ם הולך בעקבות התוספתא הנ"ל, ולא כמו הבבלי והתוס' שבונים אך ורק על סוטה, אך הוא מוסיף עוד גורם לתמונה:

מפני מה טהרו חכמים ספק טומאה בר"ה, שהרי הציבור עושין פסח בטומאה בזמן שהטמאים מרובין אם טומאה ודאית נדחית מפניהן קל וחומר לספק טומאה שאיסור כל הספקות מדבריהן כמו שביארנו בהלכות ביאות אסורות, ומפני מה החמירו בספק רה"י, שהרי סוטה שנסתרה אף ע"פ שהדבר ספק הרי היא טמאה לבעלה עד שתשתה. השגת הראב"ד: הרי היא טמאה לבעלה עד שתשתה. א"א ובתוספתא מפרש עוד טעם אחר מפני שאפשר להשאל על היחיד וא"א להשאל על הרבים.

(הל' שאר אבות הטומאה טז: א)

הרמב"ם מסביר שמקילים בספק טומאה ברה"ר בגלל ההיתר להקריב במקרה של טומאה וודאית בציבור, וקל וחומר למצב של ספק. אולם, הרמב"ם נעזר בקביעה ש"איסור כל הספקות מדבריהן", בהתאם לשיטתו הכללית שספק דאורייתא לקולא מדין תורה, אלא שחכמים החמירו (עי' הל' איסורי ביאה יח:ז, הל' טומאת מת ט:יב).² אם כן, הרמב"ם מביא שתי סיבות לקולא ברה"ר: (1) היתר טומאה בציבור. (2) ספק דאורייתא לקולא. היה מקום להבין שהסיבה השנייה של הרמב"ם מתייחסת אל הקולא ברה"ר בלבד, ולא אל החומרא ברה"י. כלומר, חז"ל הקילו ברה"ר מפני שבכל מקרה

1 הגירסא בירושלמי כמעט זהה לזו של התוספתא, חוץ מביטוי אחד; במקום "טומאה ודאית" כתוב בירושלמי "טומאה ידועה".

2 הרשב"א (תורת הבית בית רביעי שער ראשון ד"ה ומסתברא לי, קידושין עג. ד"ה ממה) חולק על הרמב"ם וסבור שמן התורה יש להחמיר בספק דאורייתא. הרבה ראשונים ואחרונים (עי' למשל בר"ן קידושין טו: באלפס ד"ה גרסי בגמ') העלו קושייה חזקה על שיטת הרמב"ם מעצם המוסד של אשם תלוי, שהרי אם ספק דאורייתא לקולא מן התורה כיצד ניתן להביא קרבן על כך? הראשונים והאחרונים נתנו מספר תשובות, אבל רבות מהן נופלות לאור קריאה מדוייקת בדברי הרמב"ם אצלנו. למשל, המהר"ט (ש"ת יר"ד ח"ב סי' א' ד"ה והטעם שכתב הר"ן) מתרץ שכאשר איקבע איסורא גם הרמב"ם מודה שיש להחמיר מדאורייתא, ואכן רק באיסור קבוע מביאים אשם תלוי (כריתות יח., רמב"ם הל' שגגות ח:ד). אולם, הרמב"ם וודאי סבור כי ספק טומאה ברה"ר טהור גם באיסור קבוע, כפי שעולה במפורש מהמשנה (טהרות ה:א-ב).

מדאורייתא ניתן להקל בספקות, אבל החומרא ברה"י אכן בנויה על דין דאורייתא. אמנם, הרמב"ם אומר:

דבר ידוע שכל אלו הטומאות, וכיוצא בהן שהן ספק, הרי הן של דבריהן
ואין טמא מן התורה אלא מי שנטמא טומאה ודאית...
 (הל' טומאת מת ט: יב)

הרי מפורש שאפילו ספק טומאה ברשות היחיד טמא רק מדרבנן.³

ב. אופי ההבדל בין הרשויות

שאלת המקור מעוררת שאלה נוספת: מדוע מקילים ברה"ר יותר מאשר ברה"י? מהו באמת ההבדל? ניתן להסביר את השוני בין שתי הרשויות בשתי דרכים, בכפוף למקורות השונים:

א. **קולא בספק ברבים** – הספק שונה ברה"ר מאשר ברה"י, ולכן מקילים ברה"ר. העובדה שהאישה מסתתרת ברה"י עם חלונות סגורים מגבירה את החשד ומעצימה את הספק. אם כן, לומדים מסוטה שישנה קביעה פורמלית שבספק ברה"י יש להניח שהוא נטמא, כיוון שניתן להוכיח שהוא נסגר באותו חלל יחד עם הטומאה ויש **רגליים לדבר**. לעומת זאת, ברה"ר אין רגליים לדבר ואין שום סיבה להניח שהוא נטמא.⁴

ב. **קולא בטומאת רבים** – הלימוד מהקרבת הפסח בטומאה קובע כי עצם טומאת הרבים היא קלה ולכן ניתן להקל אף בטומאה וודאית, ובהחלט במצב של ספק. זאת משום שברשות הרבים יש הרבה גורמים חופשיים שמסתובבים ללא פיקוח, וקשה מאד לשמור על הטהרה. ניתן להעלות אפשרות זו בשני ניסוחים:

3 לפי זה, צריך עיון כיצד יש להסביר את הקלות בדינים דאורייתא הנובעות מדין ספק טומאה ברה"י. למשל ביחס להקרבת קרבן פסח כשרוב הציבור נטמא למתים בספק ברה"י, הרמב"ם (הל' קרבן פסח ז:ז) סובר שאף אלו שוודאי טהורים מביאים את הקרבן בטומאה, כיוון שהקרבן בא בטומאה ו'אין קרבן ציבור חלוק' (עי' פסחים ע"ט:). אם רוב הציבור טמא רק מדרבנן, כיצד ייתכן שהטומאה נדחית אצל אנשים טהורים? עיין בסוף השיעור בעניין זה, וצ"ע.

4 הסברא, ואף המונח, של "רגליים לדבר" מוזכרת במפורש בגמ' בניה (ג), אם כי במסגרת דעת ר' שמעון.

1. חובת שמירה וקנס: ברה"י קל לשמור על הטהרה מעל כל ספק, ולכן במידה ומתעורר ספק טומאה יש לקנוס את האדם על פשיעה וחוסר זהירות. לעומת זאת, קשה מאד להיזהר מהיטמאות ברשות הרבים, ולכן אין שם חובת שמירה. כיוון שכך, האדם איננו אשם בכך שהתעורר ספק טומאה, ואין סיבה לקנוס אותו.

2. הנהלת חברה: טומאת הרבים מקשה על החברה, שכן הרבה אנשים מסתובבים בעירבוב, ובמציאות כזו ספק טומאה עלול להתעורר כמעט בכל נסיעה וטיול מחוץ לבית. אם כל ספק טומאה ברה"ר טמא אזי נוצר מחסום משמעותי על הנהלת החברה בצורה יעילה ונורמלית, כיוון שאנשים עלולים לפחד ללכת ברחוב. על כן, מקילים בספק טומאה ברה"ר אך לא ברה"י.

כפי שראינו, הרמב"ם פוסק כתוספתא שמביאה לימוד מקרבן פסח, ומשתמע שעצם טומאת הרבים קלה, למרות שהספק זהה בשתי הרשויות. לעומתו, התוס' והבבלי נוקטים בלימוד מסוטה ולכן ניתן להבין שההבדל בין הרשויות נעוץ באופי הספק. אם כן, עלה בידינו שלפי התוס' הקולא ברה"ר נעוצה באופי הספק, בעוד שלפי הרמב"ם ההבדל בין הרשויות בנוי על אופי הטומאה. כפי שנראה להלן, שיטות הראשונים עקביות בכל הסוגיה ביחס לחקירה הבסיסית – האם ישנה קולא בספק הרבים או בטומאת הרבים?

ג. נפקא מינות וראיות

אין בו דעת להישאל

המשנה והגמ' (טהרות ג:ו, נידה ד:, סוטה כח-כט.) קובעות כי טומאת ספק טומאה ברה"י קיימת רק כאשר יש בו דעת להישאל, כגון ב'ספק טומאה הבאה בידי אדם' (עי' נדה ה:, פסחים יט:). ברם, כאשר הספק מתעורר במצב שאין בו דעת להישאל, גם ברה"י לא ניתן לטמא. למשל, ספק טומאה בחרש, שוטה או קטן הינו טהור גם ברה"י (טהרות ג:ו). יש לשאול: מה קובע את המצב כ'אין בו דעת להישאל', ועל מה הוא נשאל? בעקבות שתי ההבנות שהעלינו בהבדל בין רה"ר ורה"י, ניתן להעלות שתי תשובות אפשריות:

א. אדם בר-דעת נשאל על ההיטמאות – המצב מוגדר כ'יש בו דעת להישאל' כאשר האדם גרם להיטמאות, גם אם לא יצר את הספק.

ב. אדם בר-דעת נשאל על הספק – המצב מוגדר כ'יש בו דעת להישאל' כאשר האדם יצר את הספק, גם אם לא יצר את עצם ההיטמאות.

כמוכן, שאלה זו תלויה בחקירה הכללית שהעלינו לעיל, כיוון שאם הוא נשאל על הספק יש להניח שהקולא ברה"ר מתבססת על הספק, ולא על ההיטמאות. כמו כן, אם הוא נשאל על ההיטמאות ניתן להבין שמקילים ברה"ר משום שטומאת הרבים קלה, כפי שנלמד מקרבן פסח. לשאלה זו נציין שלוש נפק"מ:

1. ספק שרץ בכלי העליון: הרמב"ם פוסק:

...המערה מכלי לכלי ונמצא השרץ בתחתון – העליון טהור, ואין אומרין מהעליון נפל אלא שמא בתחתון היה, מפני שהן כלים ואין להן דעת לישאל, וכן כל כיוצא בזה.
השגת הראב"ד: מפני שהן כלים. א"א, תמה אני על הטעם הזה שהרי טומאה הבאה בידי אדם היא...
(הלי שאר אבות הטומאה יז: א)

הרמב"ם מדבר על אדם שעירה מכלי לכלי ברה"י וגילה שרץ בכלי התחתון. קביעתו, וכך גם נראה במשנה בטהרות (ד:ז), היא שהכלי העליון טהור למרות שיש ספק שמא היה בו שרץ מלכתחילה. נימוקו של הרמב"ם הוא "שהן כלים ואין להן דעת לישאל", ועל כך משיג הראב"ד – שהרי האדם גרם לספק ויש בו דעת להישאל, ולכן מביא הוא נימוק שונה.

במצב כזה הספק אכן נוצר על ידי האדם, שכן הוא עירה מן הכלי העליון מבלי לבדוק אם יש שם שרץ, אבל מצד שני, היטמאות הכלי העליון מנותקת לחלוטין מן האדם, שהרי או שהיה בכלי שרץ מלכתחילה או שלא היה, אך ההיטמאות אינה קשורה לאדם ועל כן 'אין בו דעת להישאל'. אם כך, לכאורה הרמב"ם הולך לשיטתו. הרמב"ם הבין שההבדל בין רה"ר ורה"י נעוץ באופי הטומאה, ולכן כל עוד אין האדם נשאל על ההיטמאות זה נחשב למצב של 'אין בו דעת להישאל'. לעומת זאת, הראב"ד סבור שישנו הבדל באופי הספק, כשיטת בעלי התוס', ולכן כאשר אדם בר-דעת נשאל על הספק הרי שיש בו דעת להישאל.⁵

5 ראוי לציין כי אין בדברי הרמב"ם "שהן כלים ואין להן דעת לישאל" קביעה חד-משמעית שהנטמא חייב להיות בר-דעת, שהרי הוא פוסק (שם יח:ז) שאם איבד כלי ברה"י ולמחרת מצאו שם, הכלי

2. תינוק התפוס בידי אביו: נאמר בתוספתא:

תינוק שהיה תפוס בידו של אביו, או שהיה רכוב על גבי כתפו של אביו – ספיקו טמא, מפני שאביו נשאל עליו.

(תוספתא טהרות ג:ז)

ניתן להבין שבמקרה זה יש פיקוח של האב בנוגע לספק אבל הוא לא גורם להיטמאות ואיננו שולט על כך כיוון שהתינוק תפוס בידו ואינו יכול להגן עליו. כלומר, האב לא גרם להיטמאות (אם התינוק בכלל נטמא) אבל הוא אכן יצר את הספק, שהרי אם הוא היה מסתכל כראוי הספק לא היה מתעורר. אם כך, נראה שלפי התוספתא עצם העובדה שבר-דעת נשאל על הספק מספיקה כדי להגדיר את המקרה כ"יש בו דעת להישאל". לכן, ניתן להסיק שמקילים ברה"ר בגלל שספק הרבים פחות משמעותי, ולא בגלל שטומאת הרבים קלה.⁶

3. **זרוק:** לפי פירושם של הר"ש והרע"ב במשנה (טהרות ד:א), נחלקו חכמים ור' יהודה בשאלה האם מקרה בו אדם גורם לספק היטמאות על ידי זריקת חפץ מוגדר כ'אין בו דעת להישאל'. לדעת ר' יהודה החפץ טמא ברה"י מכיוון שיש בו דעת להישאל, ואילו חכמים חולקים ומטהרים אף ברה"י. לכאורה, מדובר במקרה ההפוך מאשר תינוק התפוס בידי אביו, שכן במקרה זה הזורק גרם להיטמאות אך אינו צפוי לברר את הספק כיוון שהוא עומד מרחוק. כלומר, הוא נשאל על הטומאה אך לא על הספק. אם כך, ניתן להבין כי נחלקו התנאים בשאלה האם האדם נשאל על ההיטמאות או על הספק. אולם, הרמב"ם (פיה"מ על אתר) פירש את המשנה בצורה שונה, ולפיו כלל אין בעיה של 'אין בו דעת להישאל'. זאת משום שלפי הרמב"ם, בהתאם לשיטתו הכללית, לא ניתן להגדיר את המקרה של 'זרוק' כ'אין בו דעת להישאל' מאחר ויש דעת בנוגע ליצירת ההיטמאות.

יש לטומאה מקום

נאמר במשנה בטהרות:

טמא בטומאת מת ומדרס מדין ספק טומאה ברה"י טמא. לכאורה דעת הרמב"ם היא שגם אם המטמא הוא בר-דעת אז יש בו דעת להישאל (ע"י גם בנידה ה: פסחים יט:).
6 אולם, הלכה זו נפסקה גם ברמב"ם (שם ט:ט), ואולי הוא הבין כי האב אכן נשאל על ההיטמאות.

הזורק טומאה ממקום למקום: ככר לבין המפתחות, מפתח לבין הככרות – טהור. רבי יהודה אומר: ככר לבין המפתחות – טמא, מפתח לבין הככרות – טהור.

(טהרות ד: א)

המשנה מדברת על מפתחות טמאים וככרות טהורים ברה"י, כשאדם זורק אחד מהם לבין השני ולא ידוע אם נגעו זה בזה. לפי חכמים בשני המקרים פוסקים לטהרה, ואילו לפי ר' יהודה אם המפתחות הטמאים היו מונחים ועבר ביניהם ככר טהור – הככר טמא מדין ספק טומאה ברה"י. בהסבר החלוקה של ר' יהודה, הרמב"ם בפיה"מ (על אתר) אומר שהוא סובר כי "יש לטומאה מקום" אבל "אין לטהרה מקום". כלומר, המפתחות הטמאים קובעים מקום, ולכן כאשר הככר עובר ביניהם זה נחשב כאילו המפתחות והככר היו ב"מקום אחד", וממילא ניתן להפעיל את הדין של ספק טומאה ברה"י טמא. לעומת זאת, הככרות הטהורים המונחים אינם מסוגלים לקבוע מקום, וממילא המפתח והככרות לא היו ב"מקום אחד". למרות ששניהם נמצאים ברה"י ויש כאן ספק טומאה, אין הם מהווים מיקום ברשות אחת.

דעת ר' יהודה, לפי הסבר זה, בנויה ביסודה על ההבנה לפיה ההבדל בין הרשויות נעוץ באופי הספק. מדוע בכלל יש צורך ששניהם יהיו באותו "מקום"? לכאורה דעת ר' יהודה היא שספק טומאה ברה"י טמא מפני שיש "רגליים לדבר" מאחר וניתן להוכיח שהטמא והטהור היו סגורים באותו חלל. כיוון שכך, רק אם "יש לטהרה מקום" ניתן להגיד ששניהם היו באותו מקום, וממילא לא ניתן לטמא.

חכמים חולקים על ר' יהודה, ודעתם מתפרשת בשתי דרכים:

- א. לפי פירושו של הרמב"ם (פיה"מ על אתר), חכמים סבורים שלא צריך "מקום". כלומר, גם אם אין רגליים לדבר ניתן לטמא ברה"י, ולכן כלל אין צורך שיהיו ב"מקום" אחד. יוצא שחכמים ור' יהודה נחלקו בשאלה האם צריך 'רגליים לדבר' או לא.
- ב. הר"ש (על אתר) מסביר שגם חכמים מקבלים את העיקרון של ר' יהודה, לפיו "יש מקום לטומאה", אלא שנחלקו בהגדרת הזורק כמי שיש בו דעת להישאל. לפי ר' יהודה הזורק נחשב כמי שיש בו דעת להישאל, ואילו לפי חכמים לזורק זה אין דעת להישאל. כאמור, הזורק גורם להיטמאות אך איננו קשור לספק. אם כך, ניתן להבין כי נחלקו בשאלה האם האדם נשאל על ההיטמאות או הספק. חכמים כנראה סבורים כי יש צורך להישאל על הספק, וכיוון שהזורק רק גרם להיטמאות – ממילא אין בו דעת להישאל.

ההלכה נפסקה כחכמים (פיה"מ ורע"ב על אתר), ושוב יוצא שלפי הרמב"ם ההבדל בין הרשויות בנוי על אופי הטומאה. הר"ש כנראה חולק על כך, שכן הוא סבור שחכמים מקבלים את העיקרון של ר' יהודה לגבי "יש מקום לטומאה" וגם מגדירים את הזורק כאין בו דעת להישאל. אשר על כן, נראה שהר"ש סבור כי אופי הספק שונה ברה"י ולכן צריכים רגליים לדבר.

שתי חנויות פתוחות לרה"ר

ניתן לקשור את השאלה הזו למחלוקת נוספת בין הרמב"ם לבין הראב"ד:

חנויות שהיא טמאה ופתוחה לרה"ה: ספק נכנס, ספק לא נכנס – ספיקו טהור; שכל החנות כמו שרץ המונח ברה"ה שספק מגעו טהור. היו שתי חנויות, אחת טהורה ואחת טמאה, ונכנס לאחת מהן, ספק לטמא נכנס ספק לטהור – ספיקו טמא; שזה ספק רה"י שהחנות רה"י... השגת הראב"ד: שהחנות רה"י. א"א הפירוש הזה חושך ולא אור, ומה בין זה לזה?! אבל רישא שמא לא נכנס כלל וספק רה"ה טהור, אבל סיפא ודאי נכנס לרה"י הילכך ספיקו טמא. ואע"פ שאמרו כל מה שאתה יכול לרבות ספיקות וספקי ספיקות – טמא; מ"מ והוא שיכנס למבוי או לבקעה שיש בהם הספק! אבל אם לא ידע אם נכנס בהם כלל אם לא נכנס – טהור, וזה דומה לענין זה.

(הלי שאר אבות הטומאה כ: ט)

ישנם שני תרחישים שונים: בתרחיש הראשון מדובר בחנות מלאה בשרצים וכדו' שהיא בוודאי טמאה, אך היא פתוחה לרה"ר. כאשר יש ספק אם הוא בכלל נכנס לחנות זו, זה נחשב ספק טומאה ברה"ר מכיוון שהחצר פתוחה לרה"ר. בתרחיש השני ישנן שתי חנויות, אחת טהורה ואחת טמאה, והוא יודע שנכנס לאחת מהן אך איננו בטוח לאיזו מהן נכנס. כאן הרמב"ם פוסק שזהו ספק טומאה ברה"י, מכיוון שהוא וודאי נכנס לאחת מהחנויות ולכן היה ברשות היחיד. הראב"ד תוקף את דברי הרמב"ם, שכן גם אם הוא היה ברשות היחיד הרי שאין זו אותה רשות של הטומאה! כלומר, אי אפשר להוכיח שהיה בחלל אחד עם הטומאה וממילא אין זה ספק טומאה ברה"י.

לכאורה, הרמב"ם כאן הולך לשיטתו. כאמור, הוא פוסק כמו חכמים נגד ר' יהודה שאין צורך ב"מקום" לטומאה, מכיוון שלדעתו ספק טומאה ברשות היחיד טמא גם בלי רגליים לדבר. אשר על כן, גם אם לא ניתן להוכיח שהיה באותה חנות עם הטומאה, כך שאין מקום לטומאה, ניתן לטמא בספק טומאה ברה"י מאחר ולא מדובר על 'טומאת הרבים'. לעומתו, הראב"ד כנראה מקבל את פירושו של הר"ש וסבור שכל החומרה של רשות

היחיד נובעת מכך שהטומאה והטהרה היו בחלל אחד ועל כן יש רגליים לדבר. לאור זאת, הרי לנו מקרה נוסף בו הרמב"ם מאמץ את הגישה שההבדל בין הרשויות מנותק מאופי הספק, ותלוי באופי הטומאה עצמה בהתאם ללימוד מקרבן פסח.

דרך בני אדם

נאמר במשנה:

אחד שאמר 'נגעתי בזה ואיני יודע אם הוא טמא ואם הוא טהור', 'נגעתי ואיני יודע באיזה משניהם נגעתי' – ר"ע מטמא וחכמים מטהרים. ר' יוסי מטמא בכולן ומטהר בשביל, שדרך בני אדם להלוך ואין דרכם ליגע. (טהרות ה: ב)

הר"ש והרא"ש (על אתר) התקשו בדברי ר' יוסי ור"ע, שכן נראה כאילו הם חולקים על הכלל המקובל של ספק טומאה ברה"ר טהור. הם מציעים שר"ע מחמיר במקרה בו עוד ניתן לתקן את המצב, וכדברי ר' ינאי בעבודה זרה (ז:): "הא מיא בשיקעתא דבנהרא – זילו טבילי!" כלומר, כאשר ישנה אפשרות לטבול יש להחמיר, אבל אם טימא אוכלין או משקין שאין להם טהרה במקווה אז גם ר"ע יודה שבספק ברה"ר מקילים.⁷ את דברי ר' יוסי הם

7 האחרונים מפרשים את דברי ר"ע אחרת: הגר"א באלהו רבה (על אתר) מפרש שר"ע מטהר רק כאשר יש ציבור שספק נטמאו, אבל ביחיד לא מקילים אפילו ברשות הרבים. כמובן פירוש זה עולה בקנה אחד עם הלימוד מקרבן פסח שטומאה הותרה בציבור, שכן גם כאן מדובר בטומאת ציבור. אולם, לא ברור למה באמת התכוון הגר"א. האם יש עניין ברוב כלל ישראל כמו בטומאה בציבור בקרבנות, או שמא מדובר במניין של עשרה או אפילו שלשה בני אדם? במקום אחר הגר"א (ביאור הגר"א על טהרות ה:א [נדפס בסוף מסכת נדה אחרי סדר טהרות]) מפרש שר"ע מקבל את הכלל רק בספק מגע, אבל בשני שבילין וכדו' בוודאי נגע במשהו והספק הוא בטומאה. כאשר יש מגע וודאי ורק ספק טומאה – ר"ע לא אומר ספק טומאה ברה"ר טהור. עיין להלן שנדון בהבנה כזו בשם הגר"ח. הגר"א אומר שחכמים מרחיבים את הכלל גם לספק טומאה, אך ניתן להבין שהם מגדירים גם את המקרה של שני שבילין כספק מגע. זאת משום שלמעשה ישנם שני חפצים ויש ספק אם נגע בחפץ הטמא או בטהור. ייתכן שניתן להגדיר את המצב כספק טומאה רק כאשר נגע בחפץ אחד שלא ידוע אם היה טמא, כגון שנגע בשרץ שלא ידוע אם היה חי או מת. אך כאשר יש שני בני אדם שרק אחד מהם טמא, גם אם הוא יודע שנגע בראובן והספק הוא אם ראובן הוא הטמא או שמעון, זה נחשב לספק מגע מאחר וספק אם נגע באדם הטמא מתוך השניים. כך לכאורה יצטרך להבין הגר"ח, ויעויין בהמשך.

מסבירים בכך שישנו ספק ספיקא, כיוון שבשני שבילין יש ספק שמא לא הלך בשביל שיש בו טומאה, וגם אם הלך בו יש ספק שמא לא נגע בטומאה.⁸ פירוש זה בדברי ר' יוסי נראה דחוק, וניתן להציע פירוש אחר: לכאורה טענת ר' יוסי היא שלא הקילו ברה"ר אלא משום שההיטמאות במציאות של 'רבים' שכיחה ואיננו פושע. אולם, הסברא הזו תקפה רק לגבי שביל "שדרך בני אדם להלוך" ועל ידי הילוך הוא נטמא ללא שום פשיעה – אבל מי אמר שאותם עוברי דרך צריכים לשים את האצבע בכל מיני חורים לא מזוהים ברשות הרבים? כלומר, הרצון שלנו לטהר ברשות הרבים קיים רק בטומאה הנוצרת במציאות של רבים שבה אין פשיעה בספק היטמאות, אך אין צורך להקל בטומאה שכלל אינה 'טומאת הרבים', כגון מגע וכדו'. אם כן, ייתכן שחכמים סבורים שטהרת רשות הרבים אינה מבוססת על קולא כללית בטומאת הרבים, אלא עצם הספק הוא שונה ולכן מקילים. לחילופין, ייתכן שהעיקרון של ר' יוסי מקובל עליהם אלא שלדעתם גם היטמאות של מגע בתוך רה"ר שכיחה ונחשבת ל'טומאת הרבים'.

חלון של רבים

שנינו במשנה במסכת פרה:

המזה מחלון של רבים ונכנס למקדש ונמצאו המים פסולים – פטור. מחלון של יחיד ונכנס למקדש ונמצאו המים פסולים – חייב.
(פרה יב: ד)

המשנה מדברת על הזאת מי חטאת של פרה אדומה שנועדו לטהר אנשים מטומאת מת. טמא מת שנכנס למקדש חייב כרת, וכמובן רק מים כשרים מטהרים אותו. המשנה קובעת שאם הייתה הזאה מ"חלון של רבים" ואחר-כך התברר שהמים היו פסולים הוא פטור על כניסתו למקדש בטומאה, אך אם ההזאה היתה מ"חלון של יחיד" הוא חייב. דברי המשנה סתומים וחתומים, ובראשונים ישנם שלשה פירושים:

8 לכאורה קשה להגדיר את המצב הזה כספק ספיקא. זאת משום שבפשטות מדובר בספק שאינו שקול, כיוון שאם יודע שהלך בשביל הטמא אזי רוב הסיכויים שנטמא. האחרונים דנו בשאלה האם ניתן לצרף ספק שאינו שקול לספק ספיקא (עיי' תוס' כתובות ט. ד"ה ואי בעית, ובשב שמעתא א"ח), ואכמ"ל.

- א. **הרא"ש והר"ש** (על אתר) מחדשים שהיה חלון מיוחד במקדש שממנו היו מזים לחומרא על אנשים שנטהרו מספק טומאה ברה"ר, והוא "חלון של רבים". מכיוון שמדאורייתא ספק טומאה ברה"ר טהור ואין צורך בהזאה, הרי שהנכנס למקדש פטור גם אם התברר שהמים היו פסולים. כמו כן, היה חלון שממנו היו מזים על אלו שנטמאו בספק טומאה ברה"י, והוא "חלון של יחיד". במקרה כזה הטמא צריך הזאה מדאורייתא, ולכן הוא חייב על כניסתו למקדש אם התברר שהמים היו פסולים.
- ב. **המהר"ם** (על אתר) מפרש שהחלון נמצא ברשות הרבים או ברשות היחיד, ומדובר במצב של ספק. זאת משום ש"נמצאו פסולים" – הכוונה שהניח את המים מכוסים וכשחזר היו מגולים, או שהניח אותם מגולים והיו מכוסים כשחזר. בניגוד לפשטות המשנה, המים אינם פסולים ממש אלא יש ספק אם הם פסולים, ולכן אם החלון נמצא ברה"ר יש לטהר את האדם ואילו ברה"י הוא עדיין טמא.
- ג. **הרמב"ם מפרש:**

ואם היה אחד מזה מחלון של רבים כדי לטהר את בני אדם, והזה על אדם טמא וחשב שכבר טהר ונכנס למקדש, ואחר כך נמצא שאותן המי חטאת פסולין שלא הושגה לו טהרה גמורה, אף על פי כן אינו חייב קרבן, לפי שכיון שהוא חלון של רבים הרי הוא דומה לספק טומאה ברשות הרבים שספקו טהור כמו שיתבאר במסכתא שאחר זו. ולא נאמר לו למה לא חקרת על המים הללו ואחר כך תכנס למקדש, לפי שהדבר ידוע שאין נטפלין לטהר את הרבים אלא במים כשרים. אבל אם היה חלון של יחיד היה צריך לדקדק ואחר כך יכנס למקדש ולפיכך חייב בקרבן, לפי שהוא דומה לספק טומאה ברשות היחיד שספקו טמא.

(פיה"מ לרמב"ם פרה יב: ד)

הרמב"ם מסביר שיש אומדנא ש"אין נטפלין לטהר את הרבים אלא במים כשרים". ואמנם, במשנה תורה (הל' פרה אדומה טו:ח) הוא אומר שיש חזקה שהמים כשרים בחלון של רבים "והרי זה כאנוס", ולכן הוא פטור מקורבן על כניסתו בטומאה. אך בפיה"מ הרמב"ם קשר את החזקה הזו בחלון של רבים לספק טומאה ברה"ר. כלומר, למרות שיש חזקה שהמים כשרים, מעיקר הדין הוא אמור להתחייב על כניסתו בטומאה, אלא שמדובר בחלון של רבים ומכיוון שספק טומאה ברה"ר טהור – הוא פטור מקרבן. האיזכור של ספק טומאה ברה"ר תמוה מעט, שכן לא ממש מדובר בספק – שהרי יש חזקה שהמים כשרים. אם כן, יש לברר מה פשר השוואה זו.

לכאורה הרמב"ם כאן הולך לשיטתו, שעצם טומאת הרבים קלה כפי שנלמד מן ההלכה שטומאה הותרה בציבור בהקרבת קרבן הפסח. מכך לומד הרמב"ם שבחלון של רבים יש לפטור את הטמא מקרבן על כניסתו למקדש בטומאה למרות שהחזקה אינה מספיקה להגדיר אותו כאונס ממש, משום שטומאת הרבים קלה. כלומר, כאן יש יישום בולט של הלימוד מהיתר הקרבה בטומאת ציבור, כך שאפילו בטומאה וודאית הנכנס למקדש פטור מפני שמדובר בחלון של רבים, דהיינו 'טומאת רבים'. לעומתו, המהר"ם, הר"ש והרא"ש נאלצו להעמיד את המשנה במקרה שבו אכן מדובר בספק בכדי להפעיל את הכלל של ספק טומאה ברה"ר טהור. לדעתם השוני בין רה"ר ורה"י נעוץ דווקא באופי הספק, ולא בעצם הטומאה.

ד. ודאי מגע ספק טומאה

עד כה עסקנו במקור הדין ובהבנת ההבדל שבין הרשויות. כעת, יש להתייחס להיקף הדין. הגרי"ד סולובייצ'ק זצ"ל העלה בשם הגר"ח, שהדין של ספק טומאה ברה"ר וברה"י תקף רק במקרים של 'ספק נגע וודאי טומאה', ולא במקרים של 'ודאי נגע וספק טומאה'.⁹ במילים אחרות, הכלל תקף רק במקרה בו קיומה של הטומאה ברור וכל הספק הוא האם ישנה היטמאות. לעומת זאת, הכלל אינו תקף במקרים בהם קיים ספק אם בכלל קיימת טומאה, כגון במקרים של היטמאות על ידי הגדרת מקור חדש לטומאה.¹⁰ ניתן לבחון הבנה זו בהקשרים רבים:

א. **ספק ראייה:** הגמ' בתחילת מסכת נדה (ב) דנה באישה שראתה דם אך לא ידוע מתי בדיוק יצא הדם. במשנה מובאת מחלוקת התנאים האם יש לטמא אותה למפרע, ואם כן לכמה זמן, והגמ' מסבירה שנחלקו ביסודות של חזקות והכרעת ספקות. אמנם, הגמ' מתעלמת טוטאלית מהרשות שבה היא ראתה דם, ואינה מזכירה ספק טומאה ברה"ר או ברה"י. התוס' מעלים את השאלה מדוע אין התייחסות לרה"ר או רה"י:

9 עיין לעיל בהערה 6 בדברי הגר"א. עיין גם במשנה אחרונה (טהרות ג:ה) שהציע שבמצב של ודאי מגע וספק טומאה ניתן לטמא ברה"י אף אם 'אין בו דעת להישאל'.

10 עיין בשיעור בעניין "מעבירים ומגדירים".

וא"ת מאי שנא מכל ספק טומאה דברה"י טמא ודאי אף לחולין ולא מוקמינן בחזקת טהרה משום דילפי' (לקמן דף ג.) מסוטה? ... ועוד י"ל דלא גמרינן מסוטה אלא טומאת מגע ולא טומאת ראייה, לכך מטמא אף ברה"ר.

(תוס' נדה ב. ד"ה מעת לעת)

התוס' מתרצים שהכלל של ספק טומאה ברה"ר תקף רק לגבי טומאת מגע, ולא לגבי טומאת ראייה.¹¹ לכאורה הפירוש לכך הוא שטומאת ראייה נחשבת ודאי מגע וספק טומאה, שהרי ראיית הדם מגדירה את האישה כנידה ויוצרת מקור חדש לטומאה.¹² ראיית האישה היא דבר פנימי המתקיים בגופה, ואין שום משמעות לרשות שבה היא עומדת. אם כן, התוס' דוגלים בהבנה של הגר"ד בשם הגר"ח, ולכן אין להפעיל את הכלל של ספק טומאה ברשות הרבים לגבי נידה.

ב. **נגעי בתים:** בפשטות, בית מנוגע אינו מקבל טומאה מהנגע עצמו, אלא הבית נעשה מקור חדש לטומאה.¹³ כיוון שכך, לכאורה מדובר על מקרה של ודאי מגע וספק טומאה. אמנם, התוס' בחולין (י: ד"ה ודילמא) סבורים שברמה עקרונית ניתן ליישם את הדין של ספק טומאה ברשות הרבים אף ביחס לנגעי בתים. אם כן, נראה שהתוס' חולקים על הבנת הגר"ד בשם הגר"ח, וסבורים שאף במקרה של ודאי מגע וספק טומאה יש להכריע על פי הכלל של ספק טומאה ברה"ר ורה"י.

ג. **שחיטה:** הגמ' בחולין (ט.) דנה במקרה של ספק שחיטה כשרה, ומתמקדת בדיני חזקה. שחיטה כשרה מטהרת את הבהמה מידי טומאת נבלה, ואם כן יש לשאול מדוע הגמ' אינה מתייחסת לרשות שבה התבצעה השחיטה. הגר"ד הסביר שאין להפעיל את הכלל של ספק טומאה ברה"ר ורה"י ביחס לשחיטה, משום שנבלה הינה מקור עצמאי לטומאה והרי הספק מתייחס לעצם קיום הטומאה, ולכן מדובר על מקרה של ודאי מגע וספק טומאה.

ד. **טומאת מדרס:** משכבו ומושבו (מדרס) של הזב טמאים ברמת אב הטומאה. הגר"ד מסביר שהזב אינו מעביר טומאה אל המדרס, אלא הוא מגדיר אותו כ'מדרס הזב'

11 עיין גם במקביל בדברי התוס' (נדה יז: ד"ה ואין): "דמסוטה לא ילפינן טומאה דאתיא ע"י ראיית גופה".

12 עיין בשיעור בעניין "נידה וזבה".

13 עיין בשיעור בעניין "מעבירים ומגדירים".

וכתוצאה מכך המדרס נעשה מקור חדש לטומאה.¹⁴ לפי זה, אם יש ספק האם הזב ישב על המדרס או לא, זה נחשב ודאי מגע וספק טומאה, כיוון שיש ספק אם בכלל נוצרה 'טומאת מדרס'. מן המשנה (טהרות ה:ז) ומן התוספתא (טהרות ט:ח, מובאת בר"ש טהרות א:ח) יוצא במפורש שהכלל של ספק טומאה ברה"ר וברה"י תקף גם ביחס לטומאת מדרס, למרות שמדובר במקרה של ודאי מגע וספק טומאה.¹⁵

ה. **נגע באחד בלילה: הגמ'** (נדה ד., ערובין לה:) מביאה מחלוקת תנאים במקרה שבו אדם נגע באדם אחר בלילה, ואינו יודע אם היה חי או מת. בבוקר גילה שהוא מת, אך לא ברור אם היה מת בשעת הנגיעה בלילה. ר' מאיר מטהר ואילו חכמים מטמאים משום 'שכל הטומאות כשעת מציאתן', אבל אין התייחסות בגמ' לרה"ר או רה"י. הרמב"ם, על סמך התוספתא בטהרות (ו:ח), פוסק:

נגע ברשות הרבים באחד בלילה, ואין ידוע אם חי אם מת, ובשחר עמד ומצאו מת – ה"ז טמא, שכל הטומאות כשעת מציאתן. ואם ראוהו חי בערב ובשחר מצאו מת – ה"ז ספק ברשות הרבים וטהור.
(הלי שאר אבות הטומאה יח:יד)

לפי הרמב"ם אם ראוהו חי מבערב, כך שאין חזקה של 'כל הטומאות כשעת מציאתן', זה נחשב ספק טומאה ברה"ר וטהור. לכאורה, מדובר על מקרה של ודאי מגע וספק טומאה, שהרי הספק הוא האם היה מת בשעת מגע. אם כך, לפחות לפי הרמב"ם והתוספתא, הכלל של ספק טומאה ברה"ר תקף גם ביחס לוודאי מגע וספק טומאה.

ו. **הרוג שיצא ממנו דם: רק דם של מת הוא טמא, ולא דם של אדם חי.** בהקשר זה, אומרת הגמ':

הרוג שיצא ממנו דם בין בחייו בין במותו, ספק בחייו יצא ספק במותו יצא, ספק בחייו ובמותו – זהו דם תבוסה. וחכמים אומרים: ברה"י – ספקו טמא, ברה"ר – ספקו טהור.
(נדה עא.)

14 עיין בשיעור בעניין "מעבירים ומגדירים" שבו עמדנו על אופי ההיטמאות של משכב ומושב.
15 כמובן, לפי זה נוצרה סתירה חזיתית בדברי הגר"ד – הוא סבור שלגבי עצם הקיום של מקור הטומאה לא אומרים ספק טומאה ברה"ר או ברה"י, למרות שלדעתו טומאת מדרס פירושה יצירת טומאה חדשה, והרי לפי התוספתא יש להכריע על פי הרשות שבה מתעורר הספק.

יוצא מן הגמ' שאם יש ספק האם יצא הדם לפני מיתה או לאחר מכן, יש להכריע על פי הרשות שבה הוא נמצא – ברה"ר הוא טהור ואילו ברה"י הוא טמא. ברור שהספק כאן מתייחס לעצם קיומה של הטומאה, ולכן נראה שהסוגיה הזו סותרת את המהלך של הגר"ד בשם הגר"ח.

אמנם, ייתכן שניתן ליישב את הקושייה. זאת משום שניתן להציע שתי סברות לחילוק של הגר"ד בשם הגר"ח, בהתאם לשתי ההבנות שהצענו לעיל:

1. במקרה של ודאי מגע וספק טומאה **אין רגליים לדבר**, שהרי לא ניתן להוכיח כי הטומאה והטהור היו סגורים באותו מקום משום שעצם קיום הטומאה אינה מוכחת.

2. במקרה של ודאי מגע וספק טומאה **אין טומאת רבים**, שהרי הספק עלול להתעורר ברה"ר וברה"י כאחד. למשל, הספק של ראיית דם נידה בוודאי אינו מיוחד לרה"ר, והעובדה שבמקרה היא הייתה ברשות הרבים אינה מעלה ואינה מורידה. כיוון שכך, אין טעם להקל ברה"ר ולהחמיר ברה"י.¹⁶

לכאורה, הנפקא מינה בין שתי ההבנות הללו היא המקרה של הרוג שיצא ממנו דם. אכן מדובר על מקרה של ודאי מגע וספק טומאה, וכן קיום הטומאה לא הוכח. כיוון שכך, ברור שאין רגליים לדבר בספק זה. עם זאת, סביר להניח שהספק ביחס לדם התעורר בגלל שברה"ר קשה להיות מודע לכל פרטי האירוע שמתרחש. ולכן, הספק אכן מיוחד לרה"ר ויש להפעיל את הכלל של ספק טומאה ברה"ר על אף שמדובר במצב של ודאי מגע וספק טומאה.

כך ניתן להבין בגמ', אבל הרמב"ם בוודאי חולק על דברי הגר"ד בשם הגר"ח. אומר הרמב"ם:

הרוג שהיה מוטל על המטה ודמו מנטף ... יצא ממנו רביעית דם בלבד, וספק כולה מחיים ספק כולה לאחר מיתה – הרי זו ספק טומאה כשאר

16 הבנה זו עולה בצורה מפורשת בתוס' בסוטה (כח: ד"ה ברשות הרבים): "...ונראה דלא חשבינן טומאה ברה"ר אלא היכא דספיקא היתה יכולה להיות גלויה לכל, כגון ההיא דנזיר ותשעה צפרדעים ושרץ אחד ביניהם (כתובות דף טו.), אבל ההיא דנדה המגע ודאי הוא שנגעה במטה ואין שום ספק אלא אם ראתה או לאו, ומקום המקור מקום סתר הוא ולא שייך למימר ביה רה"ר, אפילו אם נולד ספק ראייתה ברשות הרבים...".

הספקות, והנוגע בה ברשות היחיד טמא; ברה"ר טהור, כמו שיתבאר במקומו.

(הל' טומאת מת ב: יד)

לפי הרמב"ם הדבר אינו תלוי ברשות שבה נוצר הספק, אלא ברשות שבה האדם נוגע בדם. כיוון שהוא נוגע בדם זה ברה"ר הוא טהור, על אף שהספק הוא בעצם קיומה של הטומאה, בניגוד לדברי הגר"ד בשם הגר"ח.

ה. אופי ההכרעה

ודאי או ספק

נאמר בירושלמי בפסחים¹⁷:

נזיר שניטמא בספק רשות היחיד, ואינו בפסח – ר' הושעיה רבה אמר: הנזיר מגלח. רבי יוחנן אמר: אין הנזיר מגלח, דתנינן תמן: כל טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליה חייבין עליה ועל ביאת המקדש, וכל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה אין חייבין עליה ועל ביאת המקדש. היי דינו ספק? רבי יוחנן אמר: ראשה דפירקא. הושעיה רבה אמר: ההן דהכא. יחיד שניטמא ובספק רשות היחיד בפסח – רבי הושעיה רבה אמר: יידחה לפסח שיני. רבי יוחנן אמר: משלחין אותו לדרך רחוקה, ואתיא כיי דמר ר' יוחנן: ניטמא בטומאת בית פרס משלחין אותו דרך רחוקה. ציבור שניטמא בספק רשות היחיד בפסח – רבי יוחנן אמר: יעשו בספיקן. ר' הושעיה רבה אמר: יעשו בטומאה. אף ר' הושעיה מודה שיעשו בספיקן. לא אמר ר' הושעיה אלא לחומרין.

(ירושלמי פסחים ח: ח)

מדברי הירושלמי נראה שנחלקו ר' יוחנן ור' הושעיה רבה באופי ההכרעה של ספק טומאה ברשות היחיד. לפי ר' הושעיה רבה ספק טומאה ברשות היחיד נחשב טומאה וודאית, בעוד שלדעת ר' יוחנן הספק במקומו עומד אלא שפוסקים לחומרא. הירושלמי מציין שלוש נפקא מינות:

17 הסוגייה מובאת גם בירושלמי בנזיר (א:ח) עם שינויים קלים.

- א. **נזיר שנטמא בספק טומאה ברה"י**: לפי ר' הושעיה רבה הנזיר מגלח על טומאתו, ואילו לפי ר' יוחנן הנזיר אינו מגלח על טומאתו.
- ב. **יחיד שנטמא בספק טומאה ברה"י לפני פסח**: לפי ר' הושעיה רבה אותו יחיד יידחה לפסח שני, ואילו לפי ר' יוחנן יסע ל'דרך רחוקה', דהיינו מקום בו הוא בוודאי פטור, כדי לצאת מידי ספק.
- ג. **רבים שנטמאו בספק טומאה ברה"י לפני פסח**: לפי ר' הושעיה רבה יקריבו הרבים בטומאה כדין פסח שדוחה את הטומאה, ואילו לפי ר' יוחנן יקריבו את הקרבן כפי שהם ויקפידו על הטהרה מתוך הספק.¹⁸
- אמנם, משתמע מסוף הדברים שהירושלמי מסתייג מהנפקא מינה השלישית, שכן אף ר' הושעיה רבה מודה לר' יוחנן שיעשו רק מספק. לא ברור מדוע סיוג זה שייך רק לנפקא מינא השלישית, שכן אם ר' הושעיה רבה מתייחס לספק ברה"י כאל טומאה בתורת ספק לכאורה זה ישפיע על כל שלוש הנפקא מינות.¹⁹ בכל מקרה, הרמב"ם לא התחשב בכך ופסק נחרצות:

יחיד שנטמא בספק רשות היחיד כמו שיתבאר במקומו הרי זה ידחה לפסח שני כשאר טמאי מת, וצבור שנטמא בספק רשות היחיד יעשו כולן בטומאה.

(הל' קרבן פסח ז: ז)

הרמב"ם מכריע ש"יעשו כולן בטומאה", ואפילו הטהורים. לא ברור האם לרמב"ם היתה גירסא אחרת בירושלמי, או שמא הוא הבין שהסיוג בסוף לא היה אליבא דהילכתא, אבל בכל אופן יוצא שלדעתו ישנה מחלוקת חדה ועקבית: לדעת ר' הושעיה רבה ספק טומאה

18 במידה ורוב הציבור טמא הקרבן קרב בטומאה, ואף פסחיהם של אנשים טהורים קרבים בטומאה "לפי שאין קרבן ציבור חלוק" (פסחים ע"ט:). כלומר, מכיוון שחלק מן הקרבנות דוחה את הטומאה ניתן להביא את כולם בטומאה גם כן, ואין צורך להקפיד על הטהרה כלל ועיקר. אם כן, לדעת ר' יוחנן עדיין יש ספק ולכן על אלו שלא נטמאו להקפיד על הטהרה, בעוד שאלו שטמאים בספק "יעשו בספיקן".

19 למרות הביטוי בסוף הירושלמי "לא אמר ר' הושעיה אלא לחומרין", ייתכן שהוא עדיין חולק על ר' יוחנן. ניתן להבין שלפי ר' יוחנן מדובר בספק מעיקר הדין ונידון כשאר ספקות, בעוד שלדעת ר' הושעיה רבה ישנה נטייה לחומרין ובמקרה האפשרי מחמירים, בדומה לספק טומאה ברה"י שמחמירים לטבול למרות שהוא טהור (ע"ז לז: ועי' רמב"ם הל' שאר אבות הטומאה טו:ט). כיוון שכך, ר' הושעיה רבה מחמיר ופוסק שהיחידים אינם רשאים להקריב את פסחיהם בטומאה מאחר שכלל אין צורך בכך, אבל נזירים עדיין חייבים לגלח משום שאין ברירה.

ברה"י נחשב טומאה וודאית אפילו לקולא, בעוד שלדעת ר' יוחנן הוא טמא בתורת ספק בלבד, ולכן יש להחמיר ולחשוש לטהרה במקרים מסויימים.

חידושו של הגר"ח

הגר"ח (חידושי הגר"ח סי' ש"ד)²⁰ הבין שהרמב"ם פסק כר' הושעיה רבה ביחס לדחיית טומאה בפסח, אך פסק כר' יוחנן ביחס לגילוח נזיר וכניסה למקדש בטומאה.²¹ פסיקת הרמב"ם ביחס לגילוח נזיר וחיוב על ביאת מקדש בטומאה אינה מפורשת, והגר"ח ואחרונים אחרים²² דייקו מדבריו בהל' שגגות (י:א) שאין חיוב על ביאת מקדש בטומאה, כדעת ר' יוחנן. אך לדעתי דיוק זה אינו משכנע ואין בו הוכחה כלל וכלל. על כל פנים, כדי ליישב את דברי הרמב"ם חידשו האחרונים שהדין של ספק טומאה ברה"י אינו מספק בירור עובדתי ביחס למגע בטומאה, אלא הוא מחיל טומאה וודאית על החפץ. גישה זו עולה בשני ניסוחים:

- א. **הגר"ח** (חידושי הגר"ח שם, חידושי הגר"ח נזיר נד. ד"ה והנה הרמב"ם) הביין שהחפץ **טמא בתורת וודאי בטומאת מת, אלא שאין וודאות באשר למעשה המגע**. כיוון שכך, ישנה טומאת מת בוודאות, ולכן פסק הרמב"ם שדוחים את הטומאה, אבל לגבי גילוח נזיר וביאת מקדש קיים דין מיוחד של 'עצמו של מת' (עי' רמב"ם הל' נזירות ז:א) שאינו חייב אלא על גופו של המת. וממילא, מאחר ואין וודאות שנגע בעצמו של מת' הנזיר אינו מגלח ואין חיוב על ביאת מקדש.
- ב. **האחיעזר** (אה"ע א:ב) **והאור שמח** (הל' שגגות י:א) הבינו שהדין של ספק טומאה ברה"י מחיל על החפץ **טומאה חדשה שאינה טומאת מת**. לכן, קרבן הפסח דוחה את הטומאה משום שהדחייה אינה תלויה דוקא בטומאת מת, בעוד שנזיר מוזהר רק על טומאת מת וממילא אינו מגלח על ספק טומאה ברה"י.

20 דבריו הובאו גם בחידושי הגר"ח (נזיר נד. ד"ה והנה הרמב"ם), ורמזים בדברי האחיעזר (אה"ע א:ב).
 21 קיים קשר הדוק בין גילוח נזיר לבין ביאת מקדש ביחס לטומאה, כפי שנאמר במשנה בנזיר (נ:): "כל טומאה מן המת שנזיר מגלח עליה – חייבין עליה על ביאת מקדש. וכל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה – אין חייבין עליה על ביאת מקדש".
 22 עיין באור שמח (על אתר) ובאחיעזר (שם). יש לציין שהמנחת חינוך (רסג:לד ד"ה וכן אני מסתפק) הסתפק בשאלה האם יש איסור על ביאת מקדש בספק טומאה ברה"י, והבאנו לעיל את דברי הר"ש (פ"ה יב:ד) שהבין שיש חיוב על כך, וכך מפורש גם בתוס' בשבועות (יט. ד"ה הלך בראשון).